

СТАН РИНКУ СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР У СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

*Шумкова В.І., аспірант кафедри статистики, АГД та маркетингу
Сумського національного аграрного університету*

Анотація: У статті вивчено класифікацію ризиків ведення аграрного бізнесу; визначено основні стратегії для зменшення впливу вивчених ризиків; досліджено вплив страхування як найпоширенішого інструменту передачі (повної або часткової) ризиків сільськогосподарського виробництва; проаналізовано динаміку роботи ринку агрострахування України та Сумської області, визначено головні його риси, а саме: домінування страхування озимих від повної загибелі на період перезимівлі; відсутність повноцінного мультиризикового страхування на весняно-літній період, зокрема, не покривається такий системний ризик, як посуха; майже не використовується страхування врожаю на весь цикл вирощування; вивчено пріоритетні напрямки роботи страхових компаній із сільськогосподарськими товаровиробниками.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, страховий ризик, страховий продукт, агрострахування.

Постановка проблеми. Агрострахування визнане в світі як ефективний інструмент управління ризиками в сільському господарстві. В Україні існує страховий сектор, якій стабільно розвивається. Він представлений майже 470 страховими компаніями з валовим обсягом премій 18 млрд. грн. Разом з цим, агрострахування в Україні поки що не є розвиненим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над питаннями страхування сільськогосподарських культур та аналізу стану ринку їх страхування працюють наступні вчені В.Д. Базилевич, В.А. Борисова, О.Д. Вовчак, С.О. Волосович, Т.А. Говорушко, Т.Ф. Григоращ, Ю.П. Кіріченко, Є.Є. Ільєнко,

І.С. Ковалишин, Л.М. Лесик, С.С. Осадець, Н.М. Внукова, В.І. Успенко та ін.

Постановка завдання. Метою статті є класифікація страхових продуктів на ринку агрострахування, визначення найпопулярніших з них та дослідження стану ринку сільськогосподарського страхування Сумської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільськогосподарське виробництво вирізняється високим ступенем ризиків. Це пов'язане з тим, що воно є сферою діяльності, на успішність якої значною мірою впливають різноманітні погодні та кліматичні фактори, дію яких у багатьох випадках контролювати не можливо.

Крім того, ризики коливання цін на ресурси та готову продукцію, посилюються непередбачуваністю державної політики, яка відчутно впливає на розвиток виробництва та ринок збуту сільськогосподарської продукції, керуючись тим, що аграрний сектор виконує в економіці країни важливу соціальну роль.

Загалом усі ризики, на які наражається сільськогосподарське виробництво, можна поділити на наступні види (рис.1).[2]

Для управління представленими нижче ризиками використовуються різні стратегії, які спрямовані на зменшення впливу кожного із них та для збільшення своїх доходів.

Усі наявні стратегії можна розділити на дві групи:

1) перша група – це стратегії, які сільськогосподарські виробники використовують для уникнення, запобігання та зменшення наслідків дії ризиків. До таких стратегій відносять:

- інвестування у активи низького ризику (тобто обрання таких видів діяльності, які є менш дохідними, але й менш ризиковими);
- диверсифікація підприємства або окремого виду діяльності;
- підтримання на низькому рівні відношення боргів підприємства до його активів;

- зберігання фінансових резервів у ліквідних активах;
- отримання доходу від видів діяльності, інших, ніж сільськогосподарське виробництво;
- використання спільної власності чи лізингу виробничих активів.

2) друга група – це стратегії передачі (за певну плату) ризиків від сільськогосподарського підприємства до інших суб'єктів господарювання. До другої групи належать, зокрема, такі стратегії:

- страхування;
- хеджування ризиків з використанням похідних фінансових інструментів (ф'ючерсів, опціонів).[1]

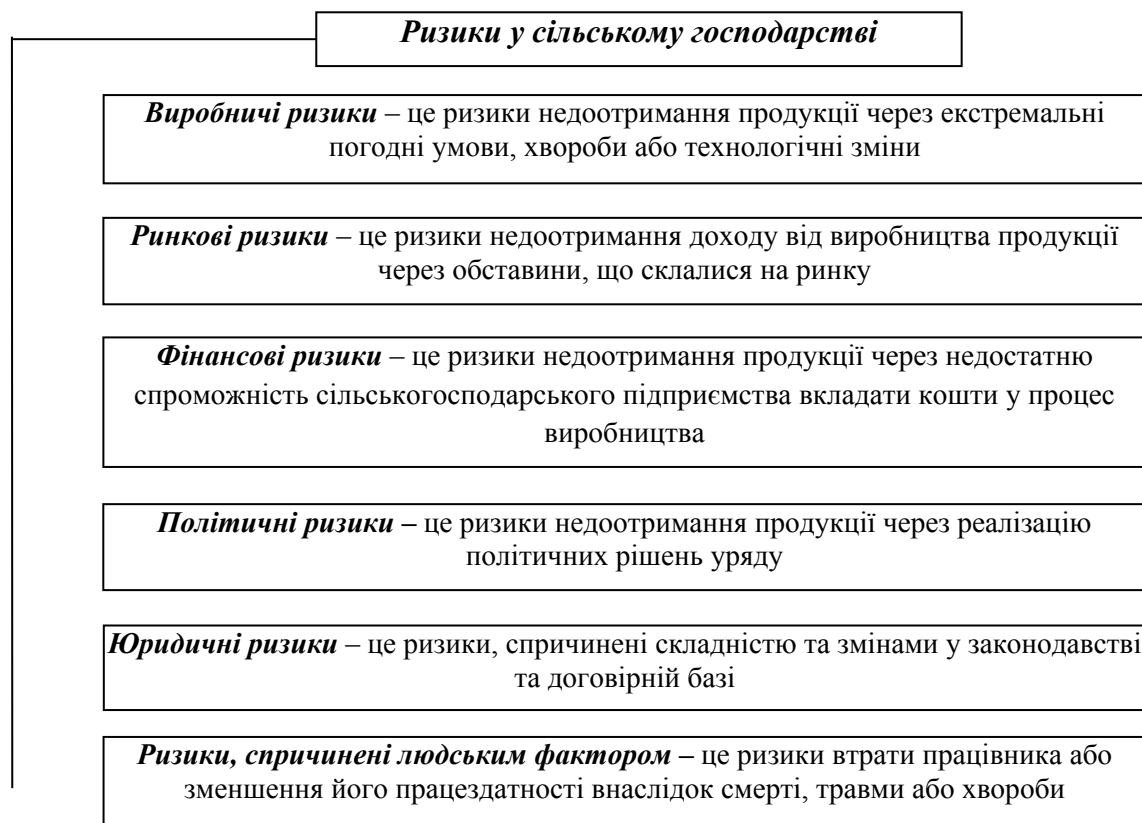

Рис.1. Ризики, на які наражається сільськогосподарське виробництво

Найбільш поширеним інструментом передачі (повної або часткової) ризиків сільськогосподарського виробництва є страхування.

Сутність страхування полягає у передачі більшої частини (вартості) ризику іншій стороні за узгоджену плату на визначений час та на погоджених

умовах. Головна мета страхування аграрних ризиків полягає в компенсації майнової шкоди урожаю, що виникла через вплив природно-кліматичних явищ.

Зокрема, страхування майна (будівель, сільськогосподарської техніки, поголів'я тварин) від пожежі, крадіжки дозволяє передати ці ризики іншим суб'єктам. Страхування життя та здоров'я працівників дозволяє частково нівелювати дію ризиків, спричинених людським фактором. Страхування врожаю культур дозволяє протидіяти виробничим ризикам.

Страхування є потужною фінансово-кредитною системою, яка практично ні в чому не поступається банківській сфері. Воно вважається однією з найбільш інтегрованих форм фінансової діяльності.

Страховий ринок – це особлива сфера грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає специфічна послуга — страховий захист, формується пропозиція і попит на неї.[5]

Сьогодні український страховий ринок почав поступово інтегрувати свою діяльність у міжнародний ринок.

Сучасна історія його розвитку має такі етапи:

- з 2005 р. по 2008 р. - прискорене зростання ринку, пов'язаний з виділенням державної субсидії. Обсяг зібраних страхових премій виріс в цей період в 12 разів;
- 2009 рік - різке скорочення ринку через скасування субсидій. Обсяг зібраних страхових премій скоротився в 6 разів;
- 2009-2013 рр. - зростання середніми темпами, адаптація ринку до роботи в умовах відсутності субсидій, прийняття спеціального Закону з агрострахування, введення ліцензування діяльності по добровільному страхуванню сільськогосподарських ризиків, розвиток нових страхових продуктів, впровадження програми підготовки аварійних комісарів для проведення андерайтингу та оцінки збитку в агрострахування. Обсяг зібраних страхових премій виріс за цей період в 3 рази;
- з 2013 року відбулося чергове скорочення ринку, викликане загальним

економічним спадом в економіці України.[4]

За даними ІФС, що проводить дослідження ринку агрострахування України у 2015 році ринок використовує невеликий набір страхових продуктів, а саме: домінує страхування озимих від повної загибелі на період перезимівлі; відсутнє повноцінне мультиризикове страхування на весняно-літній період, зокрема, не покривається такий системний ризик, як посуха; майже не використовується страхування врожаю на весь цикл вирощування.

На сьогоднішньому етапі розвитку ринку агрострахування українські страхові компанії для залучення більшої кількості страхових премій пропонують різні страхові продукти, але найбільш використовуваними є такі:

- страхування від граду, граду-вогню, граду-вогню-бурі;
- страхування заставного майна (посівів та худоби);
- мультиризикове страхування польових культур;
- страхування за індексом врожайності по польових культурах;
- страхування озимих культур;
- страхування багаторічних культур.

Обсяги страхування овочів, фруктових насаджень, винограду і теплиць незначні. За даними від учасників ринку з високовартісних видів культур, страховики в даний час страхують в основному виноградники (лозу й урожай).

Договори страхування тварин укладаються переважно щодо великої рогатої худоби (ВРХ), свиней і хутрових звірів. Спортивні коні, бджолосім'ї та риба можуть страхуватися, але достовірних даних за такими договорами страхування немає. Зазвичай клієнт може самостійно вибрати групи страхових ризиків, від яких можна застрахувати тварин. Групи страхових ризиків включають інфекційні хвороби, погодні ризики, нещасний випадок, пожежу і протиправні дії третіх осіб. Умови застосування франшизи відрізняються, деякі страховики допускають різні варіанти застосування франшизи в одному договорі – по кожній тварині і по групі утримання залежно від групи ризиків.

Розглянемо особливості страхових продуктів для страхування сільськогосподарських культур, вказаних вище.

Страхування від граду, граду-вогню. Звичайно договори страхування надають захист від таких ризиків, як град, вогонь, сильний вітер (буря), злива або відразу від декількох зазначених. Найпоширенішим є страхування від граду й вогню, але клієнт може погодити зі страховою компанією інші ризики, від яких бажано застрахувати вирощувані культури. У разі ушкодження або загибелі посівів від цих ризиків страхова компанія виплатить компенсацію страхувальникові в сумі збитку, за винятком франшизи. Таке страхування рекомендується для всіх культур на весняно-літній період до збирання врожаю. Збиток досить легко визначити, і виплата звичайно проводиться в стислий термін. Як правило, збиток визначається для кожного окремого поля. Застосовується франшиза 10% і 20%. За бажанням клієнт може вибрати більшу франшизу. Клієнт повинен розуміти, що посіви культур можуть зазнавати впливу інших ризиків, не включених до переліку в договорі страхування. У такому випадку страхове відшкодування виплачуватися не буде.

Страхування заставного майна (посівів та худоби). Підприємство може застрахувати за існуючими страховими продуктами тварин від обраних ризиків або купити комплексне страхове покриття. Тварин можна страхувати від загибелі або примусового забою з таких ризиків: інфекційні хвороби, пожежа, нещасний випадок, стихійні явища, протиправні дії третіх осіб. Франшиза може застосовуватися від усієї страхової суми за договором, по групі тварин або по страховому випадку. Страховики звичайно обмежують вік тварин, яких беруть на страхування. Молодняк і старі тварини, як правило, не страхуються. страхова сума визначається на рівні балансової, ринкової (жива вага) або закупівельної вартості тварин. Можна страхувати тварин на відгодівлі за вартістю тварини при забої. Також можливий варіант страхування молочної худоби по доходу від продажу одержуваного молока на додаток до вартості тварини. Цей вид страхування використовується

найчастіше для страхування сільськогосподарських тварин, яке, у свою чергу, є не досить популярним.

Страхування мультиризикове. Виробники можуть застрахувати культури від комплексу ризиків на весь виробничий цикл. Практично всі страхові компанії пропонують цей страховий продукт. Культури можуть страхуватися як до посіву, так і після появи сходів. В Україні звичайно культури страхуються після появи сходів. Даний страховий продукт дозволяє застрахувати культури практично від усіх можливих ризиків, які можуть знищити або ушкодити культури. Цей страховий продукт є одним із найдорожчих, оскільки страхове покриття надається від великої кількості ризиків. Страхувати можна як вартість майбутнього врожаю, так і собівартість виробництва (одиниця врожаю оцінюється на рівні планових витрат на вирощування від посіву до збирання).[3]

Страхування за індексом урожайності. Страхування культур за індексом урожайності – один із найпростіших страхових продуктів. Цей продукт є досить дешевим. Оцінка стану посівів при прийнятті на страхування може не проводитися (не є обов'язковою умовою). Страхову суму можна погоджувати на будь-якому рівні, але не вище очікуваної вартості врожаю з одиниці площі. Страхувати можна частину посівів без визначення конкретного поля. Франшиза, як правило, не застосовується. Недоліком цього страхового продукту є можливість недоодержання врожаю через точкові погодні ризики, які не впливають на стан культур у всьому районі (наприклад, град, буря чи вогонь). При цьому, якщо врожайність у районі не зменшиться нижче певного рівня, то страхувальник відшкодування не одержить. Крім того, виплати проводяться після одержання остаточних офіційних даних статистичних органів про середню врожайність по районах. Виплата може затягтися, не з вини страховика, на 6-8 місяців після збирання врожаю.

Страхування озимих культур від повної загибелі посівів та від часткової й повної загибелі посівів. Сільськогосподарські підприємства

можуть застрахувати озимі культури на осінньо-зимовий період відразу після посіву й появи сходів. Посіви культур страхуються до поновлення вегетації навесні. Деякі компанії пропонують за невелику плату додаткове страхування озимих культур від весняного заморозку за договорами страхування на осінньо-зимовий період. Культури можна застрахувати від повної загибелі (понад 50% рослин загинуло) або часткової й повної загибелі.[1]

Для визначення рівня інтенсивності ведення маркетингової політики страховими компаніями проведемо огляд ринку сільськогосподарського страхування України та Сумської області.

До початку березня 2016 року, 16 компаній отримали ліцензії на здійснення страхування в сільському господарстві на території України.

На кінець 2015 року структура ринку агрострахування України виглядала наступним чином:

- 84% ринку України - компанії-члени Аграрного Страхового Пулу (Домінанта, Страхові Гарантії, Брокбізнес Страхування, Українська Аграрно-Страхова Компанія (УАСК));
- 16% ринку України - компанії, що розвивають добровільне та банківське (заставне) агрострахування (ІНГО Україна, АСКА, ПЗУ Україна, Оранта, Оранта-Січ, Провідна).

На ринку присутні компанії, що мають ліцензії на ведення агрострахової діяльності, але не виявляють активності на ринку.

У 2015 році страховими компаніями були укладені 1722 договорів страхування по зернових і олійстим культурам, вирощуваних в Україні. Договори зі страхування тварин традиційно склали менше 5% від загальної суми зібраних премій, і істотного впливу на показники ринку не мали.

Українські аграрії в першій половині 2016 андеррайтингового року (сезон осінь / зима 2015/2016) застрахували 343,4 тис. га земель під посіви на загальну суму 895,4 млн. грн.

Згідно з представленими даними в ході круглого столу «Аналіз ринку

агροстрахування України: висновки та основні тенденції» в Києві, середня ставка премії за вказаний період склала 4,1%.

При цьому областями-лідерами зі страхування були Полтавська, Хмельницька, Чернігівська, Тернопільська, Сумська, Херсонська і Миколаївська області.

Найбільша кількість страхових договорів уклали компанії: АСК «ІНГО-Україна» (36,2%), СК «Універсальна» (19,7%), СК «ПЗУ Україна» (15,5%) і УАСК «АСКА» (12, 6%).

Серед озимих культур аграрії в основному страхували озиму пшеницю від повної загибелі. Близько 63% зібраних премій в 2016 андеррайтинговому році склали премії від страхування, пов'язаного з програмою фінансування фермерів через аграрний фонд.

За даними Міжнародної фінансової корпорації (IFC), яка презентувала результати дослідження діяльності ринку страхування агропродукції України, страхування сільськогосподарського ринку в лютому 2016 андеррайтингового року здійснювала приблизно п'ята частина всіх компаній, які отримали ліцензію на цей вид страхування.[6]

Розглянемо динаміку ринку страхування сільськогосподарських культур Сумської області.

Кількість укладених договорів страхування сільськогосподарських культур області висвітлено на рис.2.

Дані свідчать, що у 2015 році у порівнянні з 2011 роком кількість договорів страхування сільськогосподарських культур у Сумській області збільшилася на 6. На 2015 рік кількість укладених договорів складала 26.

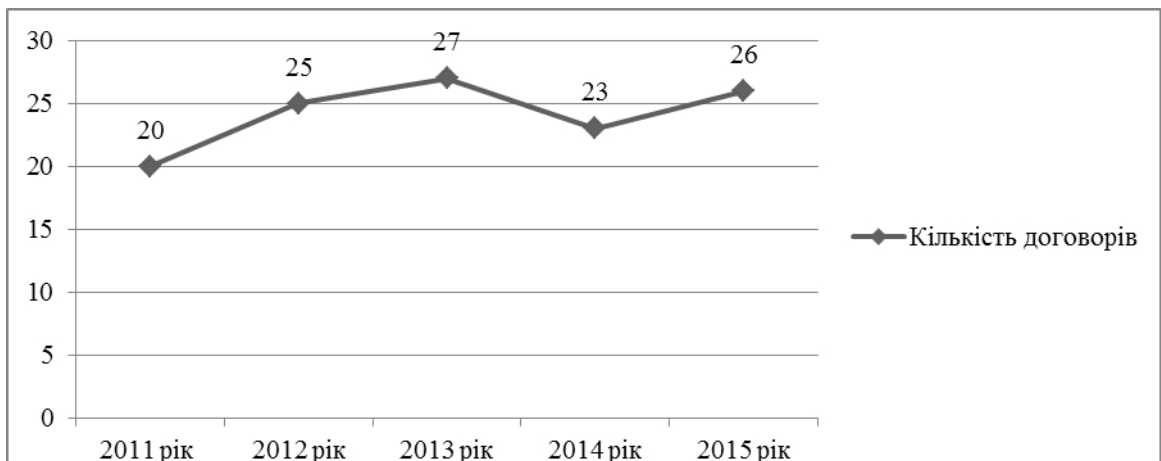

Рис.2. Кількість договорів страхування сільськогосподарських культур у Сумській області у 2011-2015 роках

Найпопулярнішим видом сільськогосподарських культур, для яких заключалися договори страхування у 2015 році стала озима пшениця. Питома вага укладених договорів за цією культурою складає 41,9% загальної кількості договорів. На другому місці знаходиться озимий ріпак (29,8%). Перелік культур та їх питому вагу у загальній структурі укладених договорів страхування розглянемо на рисунку 3.

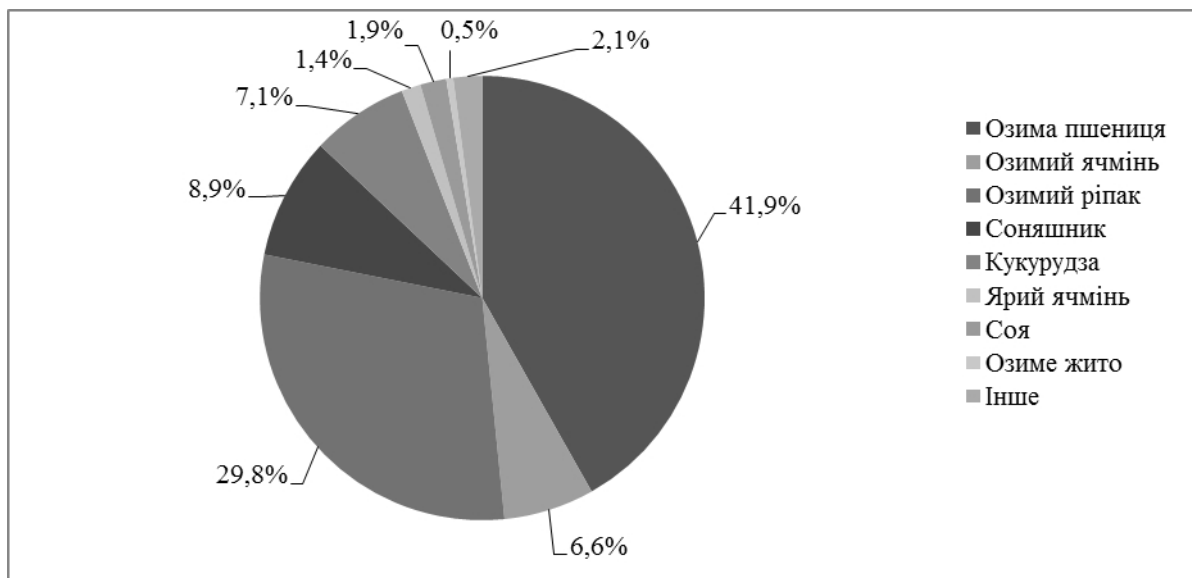

Рис.3. Відсоток договорів за застрахованими сільськогосподарськими культурами у 2015 році

За допомогою рисунку 4 проведемо аналіз розмірів застрахованих площ сільськогосподарських угідь у Сумській області.

У 2015 році у порівнянні з 2011 роком поряд зі зростанням кількості укладених договорів спостерігається також збільшення застрахованих площ сільськогосподарських угідь на 5294 га. Але, поряд із тим, ця застрахована площа є меншою на 3924 га ніж у 2014 році.

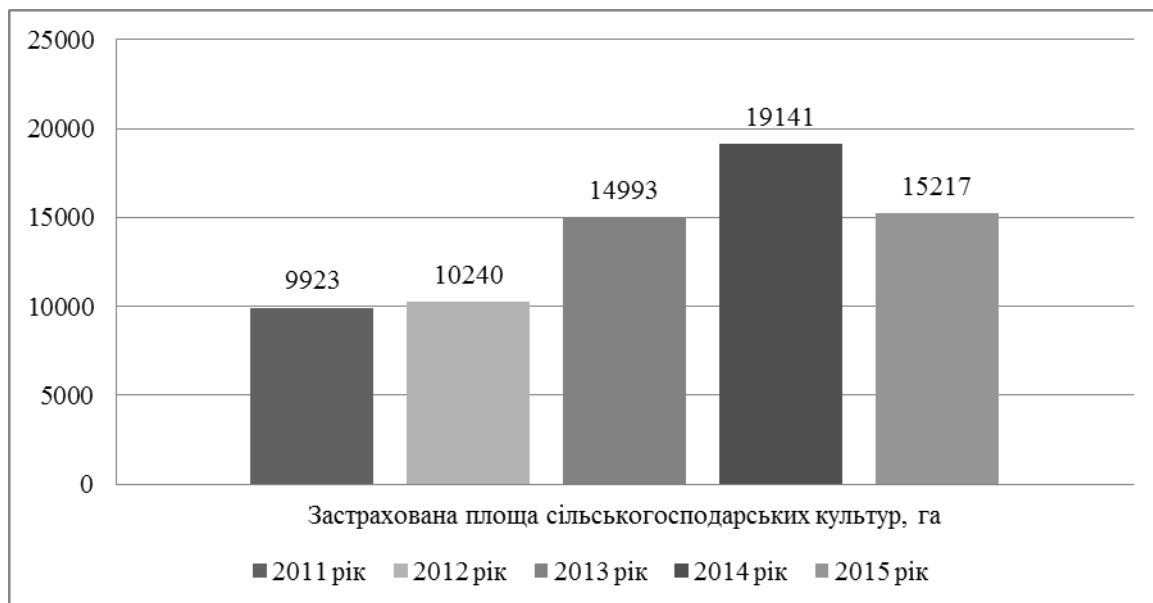

Рис.4. Застрахована площа сільськогосподарських культур (га) у Сумській області у 2011-2015 роках

Поряд із зростанням кількості договорів страхування та застрахованої площі у 2015 році спостерігається збільшення загальної страхової суми на 33676960,00 грн. (рис. 5).

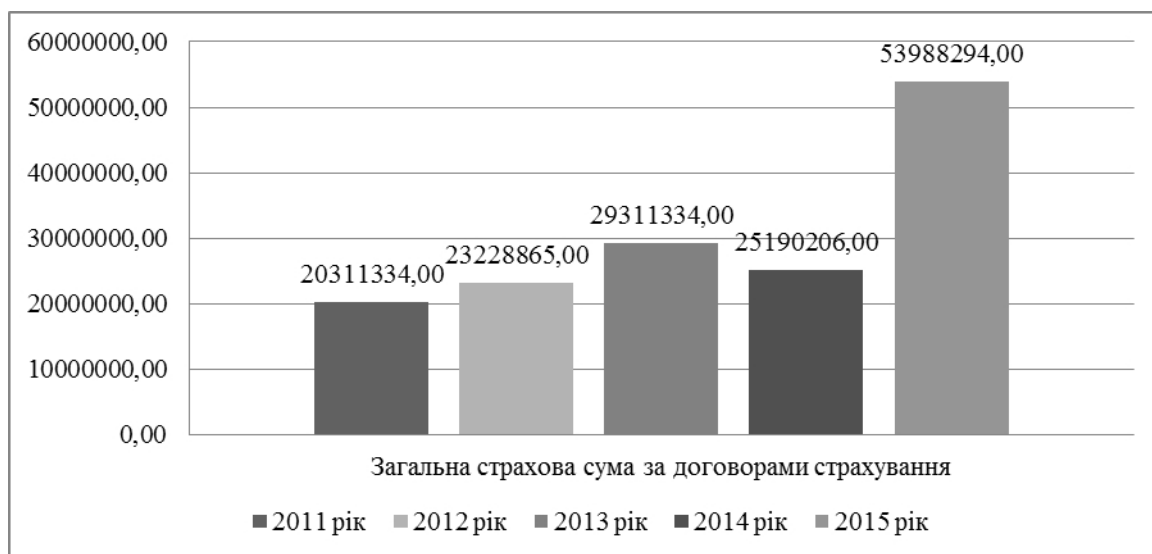

Рис.5. Загальна страхова сума (грн.) за договорами страхування сільськогосподарських культур у Сумській області у 2011-2015 роках

У 2015 році у порівнянні з 2011 роком збільшилася площа застрахованих загиблих посівів на 154 га (рис.6) та суми виплат за договорами страхування сільськогосподарських культур на 152359,00 грн. (рис.7).[6]

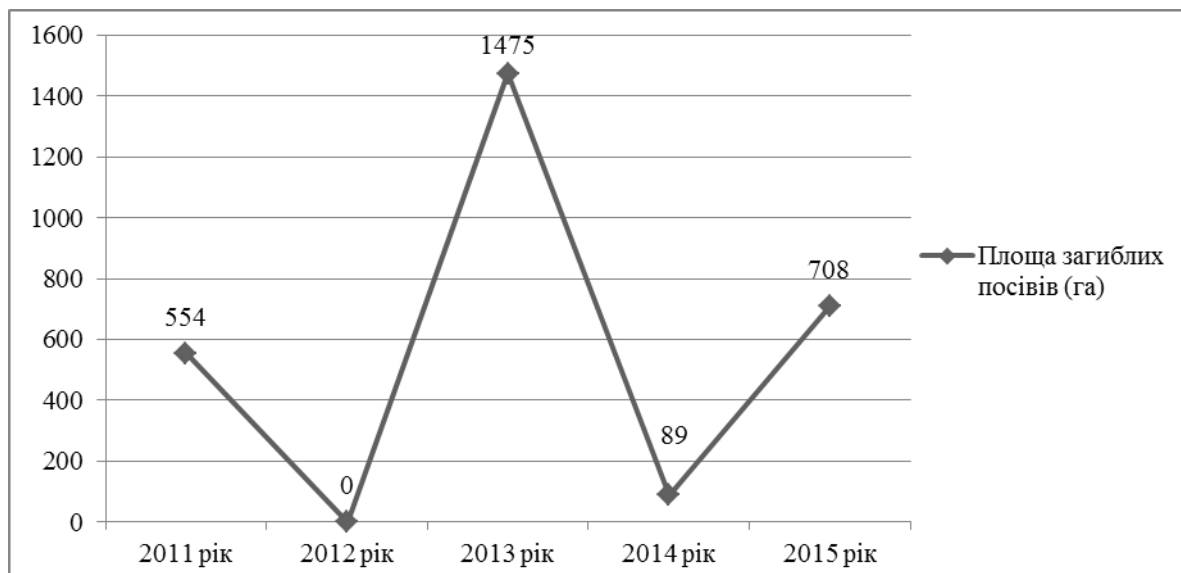

Рис.6. Площа застрахованих загиблих посівів (га) у Сумській області у 2011-2015 роках

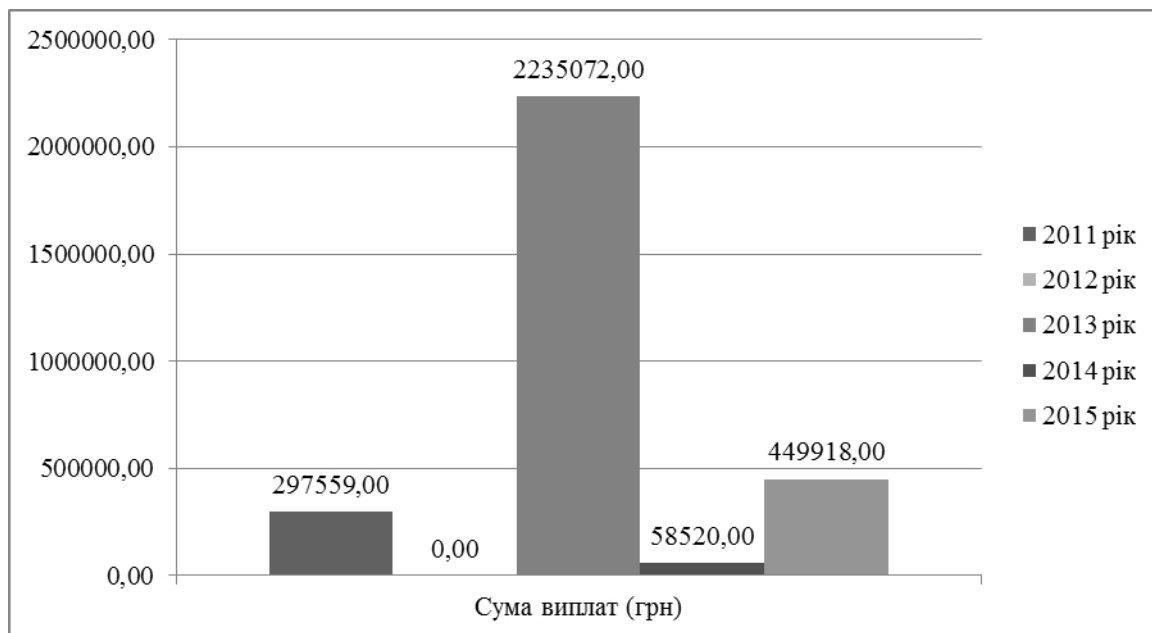

Рис.7. Загальна сума виплат (грн.) за договорами страхування сільськогосподарських культур у Сумській області у 2011-2015 роках

Отже, у 2015 році у порівнянні з 2011 роком ринок страхування

сільськогосподарських культур Сумської області збільшив обсяг своєї діяльності не зважаючи на поступове зменшення обсягів діяльності загальноукраїнського ринку агрострахування.

Висновки. Таким чином, складність аграрного страхування полягає в тому, що, з одного боку, перспективи його розвитку на виключно ринкових засадах є досить обмеженими, а з іншого – наявність аграрного страхування розцінюється суспільством як необхідний з соціальної та економічної точок зору елемент підтримки сільськогосподарського виробництва та сільського населення.

Реалії ринку агрострахування є такими, що страхові продукти, що пропонуються страховими компаніями в Україні є майже не доступними для сільськогосподарських виробників. Успішний міжнародний досвід (країн, де аграрне страхування набуло широкого розповсюдження, а не має фрагментарний характер) свідчить про те, що процес створення страхового продукту в агрострахуванні не може бути прерогативою лише страхових компаній. Цей процес має бути системним і передбачати участь усіх основних зацікавлених сторін – сільськогосподарських виробників, страхових компаній та державного сектору.

Список використаних джерел:

1. Базилевич В.Д. Страхова справа / Базилевич В.Д., Базилевич К.С//. – Київ, 2013. – 250 с.
2. Герасименко Н.А. Ризики в сільському господарстві / Герасименко Н.А. // Основи страхування сільськогосподарських культур. Навчальний посібник для аварійних комісарів. – Київ, 2012. – С. 333–363.
3. Головка В.І. Особливості страхування сільськогосподарської продукції / Головка В.І., Якубович В.А. // Основи страхування сільськогосподарських культур. Навчальний посібник для аварійних комісарів. – Київ, 2012. – с. 160–242.
4. Каламбет С.В. Сучасний стан страхового ринку та проблеми його розвитку. [Електронний ресурс] / С.В. Каламбет, О.С. Гальченко, К.М.

Каламбет// Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції – 2012, №3 – с.10 –
Режим доступу -
http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfbi/2012_3/02.pdf

5. Про страхування: Закон України станом на 01.01.2011 року
[Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%E2%F0>

6. Ринок агрострахування України фокус на 2014-2016 роках
[Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу:
<http://forinsurer.com/files/file00564.pdf>.

В.И. Шумкова. Состояние рынка страхования сельскохозяйственных культур в Сумской области. В статье изучено классификацию рисков ведения аграрного бизнеса; определены основные стратегии для уменьшения влияния изученных рисков; исследовано влияние страхования как самого распространенного инструмента передачи (полной или частичной) рисков сельскохозяйственного производства; проанализирована динамика работы рынка агрострахования Украины и Сумской области, определены основные его черты, а именно: доминирование страхования озимых от полной гибели на период перезимовки; отсутствие полноценного мультирискового страхования на весенне-летний период, в частности, не покрывается такой системный риск, как засуха; почти не используется страхование урожая на весь цикл выращивания; изучено приоритетные направления работы страховых компаний с сельскохозяйственными товаропроизводителями.

Ключевые слова: страхование, страховой рынок, страховой риск, страховой продукт, агрострахование.

V.I. Shumkova. State of the crop insurance market in Sumy region. Agricultural insurance is recognized worldwide as an effective tool for risk management in agriculture. Ukraine has a stable developing insurance sector. It is represented by almost 470 insurance companies with gross premiums of 18 billion. UAH. At the same time, agricultural insurance in Ukraine has not been developed

yet.

Agricultural production is distinguished by the high degree of risk. This is due to the fact that it is a field of activity, the success of which is largely affected on various weather and climatic factors and it is impossible to control them in many cases. The most spread tool of agricultural production risk transmission (full or partial) is the insurance.

The essence of insurance is to transfer the most part (cost) of risk to another party according to the agreed fee for a determined time and on agreed conditions.

Insurance is a strong financial and credit system which practically is not inferior to the banking sector. It is considered to be one of the most integrated forms of financial activities.

According to the IFC, which conducts market research in agricultural insurance of Ukraine, in 2015 the market uses a small set of insurance products, that is: the insurance of winter crop total loss during the period of wintering prevails; the insurance for spring and summer is absent, especially, such systemic risk as drought is not paid off; the crop insurance for the entire growing cycle is hardly used.

At present-day stage of agricultural insurance market development to attract more insurance premium Ukrainian companies offer different insurance products, but the most used are: insurance against hail, hail-fire, hail-fire-storms; collateral insurance (crops and livestock); multi risks insurance of field crops; insurance according to the yield index of field crops; insurance of winter crops; insurance of perennial crops.

In 2015 insurance companies concluded 1722 insurance contracts as for grain and oleaginous crops grown in Ukraine. Traditionally insurance contracts as for animals is less than 5% of the total collected premiums, and they do not have substantial impact on the market.

The realities of agricultural insurance market are such that the insurance products offered by insurance companies in Ukraine are hardly available to farmers.

The successful international experience (countries where agricultural insurance is widespread and not fragmented) indicates that the process of insurance product creating in agricultural insurance cannot be the prerogative only of insurance companies.

Key words: insurance, insurance market, insurance risk, insurance product, agricultural insurance

Рецензент – д.е.н., професор Чупіс А.В.